

## Dag Hammarskjöld: autobiografia interior d'un home d'acció

Miquel Calsina

Professor a la Universitat Ramon Llull i director de *Qüestions de Vida Cristiana*

---

Dag Hammarskjöld va aparèixer a l'escena internacional de manera inesperada quan va ser nomenat secretari general de l'Organització de les Nacions Unides (ONU) l'abril de 1953. Fins aleshores, fora de la política sueca i dels reduïts cercles de l'alta diplomàcia europea, havia estat pràcticament un desconegut entre l'opinió pública mundial. En el moment de la seva mort, però, igualment inesperada i imprevisible,<sup>1</sup> gaudia d'un gran respecte entre els grans estadistes de la segona meitat del segle XX, i havia aconseguit la consolidació de la fràgil situació en què es trobava el naixent sistema de Nacions Unides en el delicat context dels anys cinquanta.

Dag Hammarskjöld va néixer a la ciutat de Jönköping, al sud de Suècia, a la província d'Uppsala, el 24 de juliol de 1905, al si d'una família amb antecedents aristocràtics i amb forts lligams amb el país

1. Encara avui, la seva mort en l'accident que va patir l'avió en què viatjava el 18 de setembre de 1961, en plena missió en el conflicte del Congo, és motiu de controvèrsia. Arran del 50è aniversari d'aquell fet (2011), diversos mitjans de comunicació van aportar noves dades al debat. Vegeu, per exemple: Julian BORGER, *New Inquiry set up into death of UN secretary general Dag Hammarskjöld*, «The Guardian» (18 de juliol de 2012). Més recentment, el periodista i cineasta danès Mads Brügger ha realitzat el documental *Cold case Hammarskjöld* (2019), que ha reobert de nou la polèmica i els dubtes no resolts que sobrevolen la mort accidental de Dag Hammarskjöld.



De jove, als anys trenta, ja va entrar en contacte amb els grans místics medievals.

i amb l'Estat. La Jönköping de principis del segle xx destacava per ser un important nucli comercial i universitari, a més de l'epicentre de la vida religiosa del país, circumstància que li donà el sobrenom de la *Jerusalem de Suècia*.

El seu pare, Hjalmar Hammarskjöld (1862-1953), va ser governador d'Uppsala en diversos períodes. El 1904 fou nomenat president de la Cort d'Arbitratge de la Haia i va participar activament en les negociacions de Karlstad, que van precedir la dissolució pacífica de la unió amb Noruega el 1905, any en què també va presidir la Cort de Justícia de Göta. Posteriorment va ser elegit primer ministre i ministre de la guerra el 1914, càrrecs des dels quals va apostar per la neutralitat del seu país durant la Primera Guerra Mundial. La seva mare, Agnes Almquist, neta d'un important escriptor del segle XIX,<sup>2</sup> provenia d'una família ben connectada amb els cercles culturals, intel·lectuals i religiosos de la Suècia de l'època.<sup>3</sup> Dona de conviccions religioses i molt vinculada a Nathan Söderblom,<sup>4</sup> teòleg

2. Carl Jonas Love Almquist (1793-1866) és considerat un dels clàssics de la literatura sueca.

3. Cal remarcar aquí que l'experiència i els valors cristians no els rep només de la seva mare. El seu pare va presidir durant un temps la Societat Bíblica de Suècia. Per a Hjalmar Hammarskjöld, però, els valors religiosos formaven part d'una determinada constel·lació ideològica conservadora.

4. Lars Olof Jonathan (Nathan) Söderblom (1866-1931), teòleg, escriptor i arquebisbe luterà d'Uppsala. Va ser membre fundador del Consell Ecumènic de les Esglésies i líder actiu en l'ecumenisme naixent del començament del segle xx i en la Conferència d'Estocolm, que el 1925 va reunir representants de les tradicions anglicana, protestant i ortodoxa. Va rebre el Premi Nobel el 1930, un any abans de morir. El seu camp de treball es va centrar en la història de les religions, i la seva obra més rellevant va ser *The Church and Peace* (Oxford, Clarendon Press, 1929).

i escriptor que, com a arquebisbe d'Uppsala i cap de l'Església luterana sueca, va ser un dels impulsors del moviment ecumènic.

Dag Hammarskjöld va acabar els estudis de batxillerat a l'institut d'Uppsala, i va obtenir la llicenciatura en Dret el 1930, època en què entra en contacte amb els grans místics medievals, que més tard acabaran transformant de dalt a baix la seva existència i la seva visió ètica de la vida. També coneixerà i llegirà autors com Blaise Pascal, Paul Claudel, Léon Bloy, Gabriel Marcel, Charles Péguy o Bertil Ekman.<sup>5</sup> L'any 1935 va ser nomenat secretari —i més tard president— del Consell del Banc de Suècia, i l'any següent esdevé secretari permanent del Ministeri de Finances, càrrec equivalent a viceministre, on durant pràcticament deu anys, fins al 1945, va treballar al costat del ministre socialdemòcrata Ernst Wigfross. El 1947 és nomenat secretari d'Assumptes Econòmics del Ministeri d'Afers Exteriors, i començà així la carrera diplomàtica. Aquest mateix any va representar Suècia a la Conferència de París, que donarà el tret de sortida al Pla Marshall, impulsat pels Estats Units. El 1948 serà el delegat suec a la Conferència de l'Organització Europea per a la Cooperació Econòmica (la futura OCDE), del Comitè Executiu de la qual serà vicepresident fins al 1953. El 1949 és nomenat secretari general del Ministeri d'Afers Exteriors de Suècia i el 1950 actua com a president de la delegació sueca de l'UNISCAN, organisme de coordinació entre Dinamarca, Suècia, Noruega i el Regne Unit per reconstruir les relacions comercials malmeses per la guerra. El 1951 ingressa al govern com a ministre independent sense cartera.

L'entrada de Hammarskjöld en la història mundial, doncs, té una imatge precisa: la d'un home baixant d'un avió de Skandinavian Airlines a l'aeroport internacional de Nova York el 9 d'abril de 1953 (el seu nomenament formal com a segon secretari general

5. Estudiant d'Uppsala que morí jove, als 26 anys, durant una excursió de muntanya, una de les passions també de Dag Hammarskjöld. La seva única obra poètica és considerada un punt de referència de la reflexió religiosa i mística sueca.



El 1957 va inaugurar a la seu de l'ONU una *meditation room*, «un lloc —va dir— les portes del qual estan obertes a les terres infinites del pensament i de la pregària».

de Nacions Unides va ser el 10 d'abril), on va ser rebut pel secretari general sortint, el sindicalista noruec Trygve Lie, que havia ocupat el càrrec des del 1946. La mort de Stalin el març de 1953, que va conduir l'URSS a una certa obertura cap a l'oest, i un nou govern nord-americà procliu als seus aliats europeus, van facilitar-ne l'elecció.<sup>6</sup>

Va morir el 18 de setembre de 1961 en un accident aeri prop de Ndola, procedent de Leopoldville (avui Kinshasa), quan acudia a una reunió amb Moïse Tshombé, líder de la revolta secessionista de Katanga, amb la intenció d'explorar vies de solució del conflicte que assolava el Congo en ple procés de descolonització. A iniciativa seva, el 1957 es va inaugurar a la seu de Nacions Unides a Nova York un espai de meditació aconfessional que ell mateix va definir com «un lloc les portes del qual estan obertes a les terres infinites del pensament i de la pregària». El seu amic Bo Beskow, pintor i escultor suec, va assumir l'encàrrec del disseny d'aquella *meditation room*, que encara avui es pot visitar. Va rebre el premi Nobel de la Pau a títol pòstum.

Durant els anys al capdavant de la Secretaria General de Nacions Unides, Hammarskjöld va haver d'afrontar conflictes i episodis que van marcar molt a fons una etapa important de l'era de la guerra freda. La crisi de Pekín (1955), la crisi de Suez (1956), la invasió soviètica d'Hongria (1956), la guerra civil del Congo (1960) o el conflicte entre Israel i els seus veïns àrabs, en són només alguns exemples. Davant el buit legal, jurídic i institucional en el qual es

6. El 1957 fou reelegit en el càrrec.

movia una ONU encara en construcció, Hammarskjöld va actuar amb celeritat i amb una improvisació creativa. Alguns dels mecanismes que es van començar a desenvolupar aquells anys (la primera missió militar dels cascos blaus és del 1956) i el seu propi estil marcaran aquesta institució multilateral fins als nostres dies.

### **El diari personal de Dag Hammarskjöld: les confessions interiors d'un home públic**

Dag Hammarskjöld és autor d'un diari personal iniciat el 1925 que mantindrà obert durant més de tres dècades. *Vägmärken* (1963)<sup>7</sup> és la plasmació d'un camí espiritual i d'una experiència interior forjades en la solitud d'un home d'acció. No és el text d'un teòleg o d'un filòsof, sinó el d'un estadista i diplomàtic que en ocasions se serveix de la filosofia, la teologia, la literatura o els textos sagrats per traçar el camí d'un itinerari personal insospitat, fins i tot per als seus col·laboradors més pròxims, i ens obre a una dimensió realment excepcional entre els dirigents polítics internacionals del segle xx.

*Vägmärken* no és una autobiografia unitària, ni un dietari *stricto sensu*, sinó més aviat d'un quadern en què pren notes i reflexiona sobre els esdeveniments propis i del món. Al començament és un text críptic, amb fragments i aforismes difícils d'entendre i de traduir, amb anotacions en forma de *haiku*<sup>8</sup> o de pregària. En altres ocasions es tracta de pensaments, citacions bíbliques, meditacions o indaga-

7. Edició original en suec: *Vägmärken* (Stocolm, Bonniers, 1963). Traducció al castellà: *Marcas en el camino* (Barcelona, Seix Barral, 1965, reed.: Madrid, Trotta, 2009). Per a aquest assaig ens basem fonamentalment en aquesta darrera edició castellana, de la qual hem traduït al català les anotacions d'aquest article. Edició anglesa: *Markings* (New York, Vintage Books, 2006). Edició francesa: *Jalons* (Paris, Éditions du Félin, 2010). Edició italiana: *Tracce di cammino* (Bose, Qiqajon, 1992).

8. Estrofa d'origen japonès formada per disset síl·labes mètriques, repartides en tres versos segons l'esquema 5-7-5, que constitueix la primera part d'una *tanka* (estrofa de trenta-una síl·labes mètriques).

cions sobre el que degué viure Jesús mateix, referències explícites i referències bibliogràfiques de mestres espirituals com Thomas de Kempis, Eckhart, sant Joan de la Creu i Rumi Gialal, o d'escriptors contemporanis com Henrik Ibsen, Hermann Hesse, Thomas S. Eliot, Herman Melville i del seu amic Saint-John Perse. Sempre en un registre poètic i existencial, en cap cas confessional o pietós.

En una carta sense data dirigida al seu amic i col·lega Leif Belfrage,<sup>9</sup> a qui va voler deixar constància de l'existència del text i de què fer-ne en cas de mort, Hammarskjöld descriu el seu diari com «una mena de llibre blanc sobre les meves negociacions amb mi mateix i amb Déu». No ens pot passar per alt que les expressions «llibre blanc» i «negociacions» són habituals en el llenguatge polític i diplomàtic.<sup>10</sup> Però el que fa realment únic aquest testament espiritual en la línia de la tradició cristiana de les *confessions*<sup>11</sup> és la magnitud del rerefons i de les preocupacions ètiques i polítiques que també traspuen les seves anotacions. Malgrat que Hammarskjöld no hi tracta explícitament qüestions del seu dia a dia, tampoc no es pot dir que hi passin totalment desapercebudes.<sup>12</sup> Els afers polítics, especialment a la darrera part del diari, ressonen inevitablement en la manifestació dels seus *afers* interiors, encara que la seva intenció no sigui

9. Leif Belfrage (1910-1990) fou un diplomàtic suec que va treballar amb Dag Hammarskjöld en els serveis exteriors suecs. A més d'unir-los una bona amistat, Belfrage va ocupar el lloc de secretari general del Ministeri d'Afers Exteriors suec, càrrec que Hammarskjöld havia ocupat prèviament durant pràcticament dotze anys.

10. Gustav AULÉN, *Dag Hammarskjöld's White Book: An Analysis of Markings* (Philadelphia, Fortes Press, 1969), p. v (Introduction).

11. *Vägmarken* ha estat situada, malgrat les diferències i el salt temporal evidents, en el gènere i en la tradició de l'autobiografia espiritual, encetada, d'alguna manera, amb les *Confessions* de sant Agustí (Barcelona, Proa, 2007).

12. Tot i així, Henry P. van Dusen intenta trobar els punts de connexió entre les anotacions del diari de Hammarskjöld i fets de la seva vida, tant pública com privada. Vegeu *Correlation of Dag Hammarskjöld's Markings and events of his public and private life*, dins H. P. VAN DUSEN, *The man and his faith* (New York / Evanston / London, Harper Colophon Books, 1967), pp. 227-238.



Es tracta d'una *autobiografia interior*, un diari en el qual va anotant, en un llenguatge d'implicació personal, vivències interiors.

tractar-hi qüestions polítiques, socials o econòmiques.<sup>13</sup> Per això, tot i que es tracta d'un diari, no és comparable als dietaris i llibres de memòries, freqüents entre polítics i estadistes. Estem davant del que en podríem dir una *autobiografia interior*, un diari en el qual l'autor va anotant, a través d'escrits de diversa naturalesa i amb un llenguatge d'implicació personal —tot i que no sempre en primera persona—, vivències interiors de les quals necessita deixar constància.

A *Vägmärken*, Hammarskjöld dialoga amb ell mateix i ens parla de la seva vida interior i de la seva vida espiritual. Hi confessa la seva fe en Déu, hi parla del sentit que dona a aquesta fe, de l'experiència de soledat, de la consciència de missió, de l'amor, de la mort, del discipulat, del seguiment del Crist, del sacrifici, de la llibertat... Pràcticament tots els grans temes de la interioritat i de l'existència humana hi són presents. Hi ha, però, unes constants. Uns temes que apareixen i reapareixen amb més intensitat al llarg dels anys. N'apuntem només alguns:

a) *Déu*. S'ha interpretat el diari de Hammarskjöld com l'expressió d'una recerca incessant de Déu. Si bé unes vegades és esmentat explícitament i d'altres metafòricament, Déu és el punt de partida i el punt d'arribada de l'itinerari personal que presenta el diari. Al llarg de la primera part del text se'n parla poc i d'una manera indirecta. A partir de la dècada dels anys cinquanta i fins al final del diari, en canvi, la centralitat de Déu és una constant molt més explícita. L'existència de Déu va més enllà de l'home i de la seva capacitat de reconèixer-lo. És present en el seu esdevenir-se malgrat que l'ho-

13. G. AULÉN, *op. cit.*, p. 1.

me deixi de creure-hi. Hammarskjöld expressa l'experiència de la presència de Déu en la seva vida, malgrat que en ocasions n'hagi perdut el rastre. Déu és Allò que, *en* nosaltres, és més que nosaltres, l'autèntic subjecte de les nostres vides, l'únic absolut i la font de la vida a la llum del qual donem sentit també a la nostra quotidianitat.

b) *Jesús*. El Jesús de *Vägmärken* és l'home consagrat per excel·lència, i Hammarskjöld el qui assaja d'indagar —sovint intuïtivament— la manera d'esdevenir un seguidor i un deixeble sol·lícit del Crist. La figura de Jesús és objecte d'algunes de les anotacions més llargues de la segona part del diari, especialment les seves meditacions a partir dels capítols 13 i 14 de l'Evangeli de Sant Joan. Jesús és l'Home que afronta els reptes de la missió sense mirar enrere, que «va obrir nous camins perquè va tenir el valor de continuar sense preguntar-se si altres el seguien i el comprenien o no [...]. Posseïa una fe que podia prescindir de tota confirmació».<sup>14</sup>

c) *Fe*. La fe és el llenguatge silent que porta a l'autèntic coneixement, l'àmbit que fa viable la paraula vertadera: «Només a través del saber que adquirim en perseguir la fugitiva llum del més profund en nosaltres, arribem a comprendre el que és la fe. Quants han estat llançats a les tenebres per haver escoltat la buida xerrameca segons la qual creure significa tenir per vertader.»<sup>15</sup> La fe, simplement, és. La relació amb Déu és una relació de fe i més enllà de la fe no hi ha possibilitat de trobada amb Aquell que no pot ser abastat només amb la raó i amb les altres facultats humanes. Això significa que qualsevol declaració sobre Déu ho és també de fe, i qualsevol cosa que pretenguem afirmar d'Ell al marge de la fe només són simples especulacions.

d) *Camí*. La metàfora de la vida com un camí, com un trajecte o com un viatge cap a l'interior hi és constant. Probablement és un dels elements més definidors del que és aquest text i una de les

14. Dag HAMMARSKJÖLD, *Marcas en el camino*, op. cit., p. 117.

15. *Ibid.*, p. 47.





La metàfora de la vida com un camí, com un trajecte o com un viatge cap a l'interior és constant en el seu diari.

característiques més nítides de la seva connivència amb la mística cristiana. El títol del diari ja ens evoca les fites o marques pròpies del camí que el mateix Hammarskjöld va voler atribuir a les seves anotacions: les pedres termeneres d'un camí ral. De fet, però, el viatge cap a l'interior és un camí sense retorn ni marxa enrere, és el camí dels que posen la mirada en l'horitzó, un viatge cap a l'autoconeixement i cap a l'oblit de si mateix alhora; un camí d'autorealització i de maduració personal (*maturity of mind*), que porta a donar-se, a lliurar-se del tot: «Maduresa: també una nova inconsciència —la que assoleixes únicament quan no ets res més que completa indiferència per a tu mateix en l'acceptació sense reserves del destí.»<sup>16</sup> El camí interior, en definitiva, és l'espai en què es desplega l'*abandonament* a la pròpia vocació, un camí estret que s'ha de viure per als altres i no pas per salvar l'amor propi.

e) *Solitud*. És un dels temes més presents a *Vägmärken*. Hammarskjöld reflexiona sobre la solitud perquè ell mateix en fa experiència, i apunta a un paral·lelisme entre la solitud del líder polític davant de la seva responsabilitat amb la soledat més pregona de l'ésser humà. El sentit de solitud hi apareix com una experiència humana inevitable: «[L'home] ha d'aprendre una solitud interior, allà on sigui o amb qui sigui que estigui.»<sup>17</sup> La solitud és també el detonador de la pregària i de la comunió. Novament una tensió i una paradoxa pròpia dels místics. Si Guillem de Saint-Thierry diu: «És quan estic sol que no estic sol», Hammarskjöld expressa: «És

16. *Ibid.*, p. 102.

17. Aquest fragment, citat a *Marcas en el camino* (p. 143), del 24 de desembre de 1956, és, segons Carlo Ossola, el *leit motiv* del Mestre Eckhart, *durch die Dinge durch-zubrechen*.



La soledat és la llei de qui escolta la crida d'una missió desconeguda l'exigència de la qual és donar la vida al servei dels altres i del bé comú.

un dels que han tingut la solitud per capçalera i que han anomenat *germana* una estrella. Solitari. Però la solitud pot ser una comunió.»<sup>18</sup>

f) *Missió*. La soledat és un dels preus que cal pagar per poder acceptar la *missió*, un altre dels conceptes als quals Hammarskjöld recorre amb més freqüència per explicar l'itinerari de la seva perpècia existencial. La soledat, arriba a dir, és la llei de qui escolta la crida d'una missió desconeguda. L'exigència de la missió és donar la vida al servei dels altres i del bé comú, acceptant el preu de la soledat i el sacrifici que comporta. El sí a la missió, que és també un sí incondicional a sí mateix, és sempre un *camí cap a la creu*. Fins i tot quan aquest destí ens porti a fer experiència de l'entrada triomfal a Jerusalem, perquè el prestigi i la dignitat que pot conferir la missió no estalvien en absolut el sacrifici final: «Sense el valor que pugui tenir per als altres, la meua vida seria pitjor que la mort. Per això —en aquesta gran soledat—, he de servir a tothom. Amb tot, és gran el que m'ha estat donat, més enllà de tota comprensió..., i que n'arriba a ser d'insignificant el que jo sacrifico!: faci's la teua voluntat (Mt 6,9-10).»<sup>19</sup>

g) *Pregària*. Hammarskjöld vincula pregària i escolta. La pregària és la via que possibilita el trobament amb l'Altre —i amb els altres— en els fons d'un mateix. La pregària és el temps de Déu en l'home i, alhora, el temps de l'home reservat per a Déu. La importància que dona a la pregària en la seva vida queda reflectida en múltiples anotacions: «Com vols conservar la facultat de sentir, quan mai vols escoltar? Que Déu ha de tenir temps per a tu et sembla natural...,

18. Dag HAMMARSKJÖLD, *Marcas...*, *op. cit.*, p. 63.

19. *Ibid.*, p. 161.



La pregària és el temps de Déu en l'home i, alhora, el temps de l'home reservat per a Déu.

però tu no tens temps per a Déu!»<sup>20</sup> O bé: «Com més atent estiguis a l'escolta interior, més capaç seràs de sentir allò que ressona al teu voltant. Només qui escolta pot parlar. Aquest és el camí que permet fusionar aquests dos somnis: reflectir la vida amb claredat i crear la pròpia vida en la puresa.»<sup>21</sup> I encara: «Quan els corrents del subconscient esclaten en un remolí que ens arrossega, l'aigua pot ser canalitzada en un sol corrent si obrim la resclosa de la pregària... i si la profunditat del canal és suficient.»<sup>22</sup>

*h) Silenci.* El silenci fa possible la pregària i la comunicació. Sense silenci tampoc no hi ha acció possible. La metàfora de la vida de l'home com una nota sonora, com l'intent de pronunciar un so enmig del silenci, forma part dels versos de la primera anotació del diari, de l'any 1925. Sense la consciència que neix de la meditació en el silenci, no hi ha assumpte possible de responsabilitats en relació amb un mateix, amb els altres i amb el conjunt de la societat. El silenci és un deure de tot ésser humà que vulgui arribar a ser més plenament humà. Parlar únicament perquè la tendència de les convencions socials ens priva de fer silenci, diu Hammarskjöld, condueix a una banalització de la paraula i, en darrer terme, a una certa mediocritat espiritual. El silenci humanitza: «A través del silenci ressona sempre el timbre de la conversa de la qual hem fugit, però que no evitarem. En la calma, el record parla en veu baixa, prometent la pau que neix quan compartim les nostres càrregues.»<sup>23</sup>

20. *Ibid.*, p. 44.

21. *Loc. cit.*

22. *Ibid.*, p. 68.

23. *Ibid.*, p. 59.



«L'amistat no ens *dona* res. Però en l'espai de la seva soledat ens eleva cap als cims i cap a àmplies panoràmiques interiors».

ï) *Mort*. La presència de la mort és també una constant al llarg de tot el diari. De vegades s'hi refereix en un sentit figurat, metafòric: la idea de la mort de l'home vell que dona pas al naixement de l'home nou. En altres ocasions associa la consciència de la mort al sofriment i a l'amargor de saber que altres seguiran vivint encara. Mai no escapem, tanmateix, a la immortalitat anònima de les conseqüències de les nostres accions. La mort, finalment, com una realitat imprevista i sempre prompta. Acceptar-la i acceptar-ne la presència inevitable sempre acaba posant les coses a lloc: «Hi ha un sol camí per sortir de la jungla en què es desenvolupa la lluita per la glòria, el poder i els privilegis: l'acceptació de la mort.»<sup>24</sup>

ÿ) *Amistat*. Sovint hi trobem, finalment, reflexions i comentaris sobre l'amistat, que cal contextualitzar en experiències i esdeveniments personals de gran calat: «L'amistat no exigeix paraules: és la solitud alliberada de l'angoixa de la solitud.»<sup>25</sup> Tal com expliquen els testimonis d'amics personals de joventut, com Sven Stolpe, o de maduresa, com Bo Beskow, a Hammarskjöld li agradava tenir cura de les relacions interpersonals pròximes, tot i que per a ell l'estima per l'amic passa també per crear espais de llibertat i de silenci entre l'un i l'altre, entre el jo i el tu. La responsabilitat de l'amic és, fonamentalment, ajudar l'altre a ser ell mateix, tot reconeixent-lo en la seva diferència i en la seva unitat: «Potser una amistat no és mai corresposta del tot. Potser no podria madurar mai si l'altre, responent a ella, hi hagués correspost. L'amistat no ens *dona* res. Però en l'espai de la seva soledat ens eleva cap als cims i cap a àmplies panoràmiques interiors.»<sup>26</sup>

24. *Ibid.*, p. 44.

25. *Ibid.*, p. 41.

26. *Ibid.*, p. 65.